

มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ
จังหวัดร้อยเอ็ด: การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์

นายพิเชก เมืองหลวง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CONCEPTS AND SYMBOLS IN *BUN PAED MUEN SIPHAN KHAN* AT BAN THAMUANG,
AMPHOE SELAPHUM , CHANGWAT ROI-ET: A STUDY OF AN INVENTED RITUAL.

Mr. Pipek Muengluang

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

540320

หัวข้อวิทยานิพนธ์

มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น
ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด: การศึกษา
ในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์

โดย

นายพิเชก เมืองหลวง

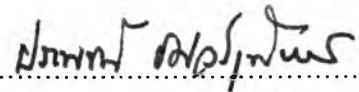
สาขาวิชา

ภาษาไทย

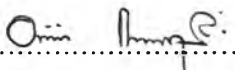
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง

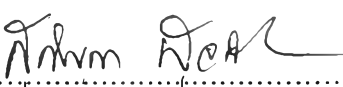
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

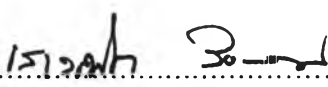
 คณะบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัสววิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล)

 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุขฉายา)

 กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน)

5180170622 : MAJOR THAI

KEYWORDS : CONCEPTS/ SYMBOLS / INVENTED RITUAL / THAMUANG / ROI-ET

PIPEK MUENGLUANG: CONCEPTS AND SYMBOLS IN *BUN PAED MUEN*

SIPHAN KHAN AT BAN THAMUANG, AMPHOE SELAPHUM , CHANGWAT

ROI-ET: A STUDY OF AN INVENTED RITUAL. ADVISOR:

PROF. SIRAPORN NATHALANG, Ph.D., 164 pp.

This thesis aims at studying the concepts and the symbols in *Bun Paed Muen Siphon Khan*, the merit-making of 84,000 Dharma code of morality, at Thamuang Village, Selaphum District, Roi-Et province. The abbot and the villagers in this community invented a grand ritual of the third lunar month to create faith in Buddhism. The research methodology included both documentary research and field research. The researcher transcribed the Buddhist palm leaf entitled *Paed Muen Siphon Khan* from northeastern *dharma* letters into central Thai letters. Regarding fieldwork, the researcher interviewed the key informant and relevant people and conducted participant observation in the merit-making of 84,000 Dharma during the years 2009-2010.

The analysis found that the abbot used three concepts in the invention of this ritual. First, he used the concept of creating the ritual from *Paed Muen Siphon Khan* palm leaf manuscript. Second, he used the concept of the villagers' belief in the accumulation of Buddhist merit from participating in the merit-making ceremony, and third, the concept of uniting the villagers in the ceremony. In this ritual, many symbolic objects and activities were invented. The ritual objects were created to represent the Buddhist *Dharma*, the offerings to the Buddha, supernatural power and fertility. Regarding the symbolic ritual activities, the sound of the monks' chanting, the sound of the music and the ritual dance create the sacred atmosphere of the ritual.

This thesis helps understand the Thai thought of the invention of the ritual from a Buddhist narrative by re-interpreting the Buddhist palm leaf manuscript and by concretizing the abstract number of the 84,000 codes of dharma into 84,000 pieces of the ritual objects, such as candles, incense sticks, lotuses, flags, rice, etc., This merit-making of the 84,000 dharma code of morality is thus an example of an invented ritual by local Thai monks and villagers which can be perceived as a means to create faith for Buddhist Thais.

Department : Thai

Student's Signature *Pipek*

Field of Study : Thai

Advisor's Signature *Siraporn Nathalang*

Academic Year : 2011

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ “ครู” ผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตา ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำวิทยานิพนธ์ “ครู” ถ่ายทอดความรู้ให้ “ลูกศิษย์” ด้วยความรัก สละเวลาอันมีค่าตรวจแก้ไขงานวิจัยด้วยความเอาใจใส่ รับฟังปัญหาด้วยความเข้าใจและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์เสมอมา ข้อคิดและกำลังใจจาก “ครู” เป็นแรงบันดาลใจและช่วยหนุนนำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ซึ่งประกอบด้วย อาจารย์ ดร.อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่กรุณาสละเวลาตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ ครูผู้เป็นแบบอย่างและเป็นกำลังใจรวมทั้งให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเสมอมา กราบขอบพระคุณพระครูศีลสารภรณ์ เจ้าอาวาสวัดป่าสักคารมและชาวบ้านในชุมชนท่าม่วง ที่กรุณาให้ความเมตตาตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบพระคุณ อาจารย์ยุทธพงศ์ มาศย์วิเศษ อาจารย์สมชัย วรรณอุคร ที่ให้คำแนะนำรวมทั้งให้ออกสารหลายอย่างที่ เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้

กราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้วิจัยด้วยความเมตตาและเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้แก่ผู้วิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้รับทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๓ จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทุน ENIT ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๔ จากสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอบคุณมิตรภาพอันอบอุ่นของเพื่อนๆ ร่วมรุ่นในระดับปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมิตรภาพที่ยืนนานของเพื่อนๆ ร่วมรุ่นระดับบัณฑิตศึกษา ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่คอยรับฟังปัญหาและเป็นที่กำลังใจให้กันและกันเสมอมา

ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณนายสด เมืองหลวง พ่อและนางลำพา เมืองหลวง แม่ ที่ให้การสนับสนุนลูกด้วยดีเสมอมา ให้โอกาสลูกได้ทำในสิ่งที่ลูกรัก และรอคอยความสำเร็จของลูกด้วยความรักและอดทน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	๕
๑.๓ สมมติฐานในการศึกษา.....	๕
๑.๔ ข้อตกลงเบื้องต้น.....	๑๐
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๐
๑.๖ วิธีดำเนินการศึกษา.....	๑๐
๑.๗ ขอบเขตของการศึกษา.....	๑๑
๑.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑
๒ ภูมิหลังของบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๑
๒.๑ ที่ตั้งและสภาพสังคมของบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๒๑
๒.๑.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต.....	๒๑
๒.๑.๒ ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ.....	๒๑
๒.๑.๓ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ.....	๒๒
๒.๑.๔ การปกครอง.....	๒๓
๒.๑.๕ การศึกษา.....	๒๓
๒.๑.๖ การสาธารณสุข.....	๒๕
๒.๒ ประวัติความเป็นมาของชุมชนท่าม่วง.....	๒๕
๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน.....	๒๖

บทที่

๒.๒.๒	ประวัติความเป็นมาของชุมชนท่าม่วงจากเอกสารทางประวัติศาสตร์.....	๒๘
๒.๒.๓	สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมของชุมชน.....	๓๐
	๑) วัดป่าสักคารามและวัดอื่นๆ ในชุมชนท่าม่วง.....	๓๐
	๒) คอนพระธรรมรักษา.....	๓๔
๒.๓	ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้านท่าม่วง.....	๓๔
	๒.๓.๑ ประเพณีที่ปฏิบัติในรอบปี: ฮีตสิบสองในวิถีชีวิตชาวบ้านท่าม่วง...	๓๕
	๒.๓.๒ ประเพณีที่เป็นพิธีกรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน.....	๔๔
	๑) ประเพณีการบวช.....	๔๔
	๒) ประเพณีการยกเสาบ้านและงานขึ้นบ้านใหม่.....	๔๖
	๒.๓.๓ พิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์.....	๔๕
๓	งานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๕๑
	๓.๑ ความเป็นมาของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์และพิธีกรรมอื่นๆ ในเดือนสาม.....	๕๒
	๓.๑.๑ ประวัติพระครูสีลสาราภรณ์: ผู้ริเริ่มจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์ และพิธีกรรมอื่นๆ ในเดือนสาม.....	๕๒
	๓.๑.๒ ความสำคัญและความเป็นมาของการจัด “งานบุญเดือนสาม” ที่ ชุมชนท่าม่วง.....	๕๖
	๓.๑.๓ ความเป็นมาของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์.....	๖๐
	๓.๒ คัมภีร์โบราณเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันท์: บทสวดประกอบพิธีกรรม...	๖๒
	๓.๒.๑ ลักษณะของคัมภีร์และตัวอักษร.....	๖๒
	๓.๒.๒ วัตถุประสงค์ของการจาร.....	๖๓
	๓.๒.๓ สัมภาษณ์หาคัมภีร์โบราณเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันท์ ฉบับวัด ป่าสักคาราม.....	๖๓
	๓.๒.๔ อานิสงส์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์.....	๖๕
	๓.๓ องค์ประกอบของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์.....	๖๖
	๓.๓.๑ สถานที่และเวลาในการประกอบพิธีกรรม.....	๖๖
	๓.๓.๒ เครื่องประกอบพิธีกรรม.....	๗๓
	๓.๓.๓ ผู้ประกอบพิธีกรรม.....	๗๖

บทที่

๓.๓.๔	ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม.....	๗๖
๓.๓.๕	ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม.....	๗๕
๔	วิเคราะห์หมโนทัศน์และความหมายของสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๗๒
๔.๑	มโนทัศน์การสร้างงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์.....	๗๒
๔.๑.๑	มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมจากคัมภีร์ไบเบิล.....	๗๓
	๑) การใช้ชื่อคัมภีร์ไบเบิลเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมจันท์ ในการสร้างชื่อของพิธีกรรม.....	๗๓
	๒) การสร้างเครื่องประกอบพิธีจากข้อความในคัมภีร์ไบเบิล.....	๗๔
	๓) มโนทัศน์การสร้างบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม จากความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์ไบเบิล.....	๗๗
๔.๑.๒	มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมจากความเชื่อเรื่องบุญกรรม.....	๕๒
๔.๑.๓	มโนทัศน์การสร้างพิธีกรรมเพื่อการรวมการรวมกลุ่มทางสังคม.....	๕๔
๔.๒	สัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	๕๖
๔.๒.๑	วัตถุสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์.....	๕๖
	๑) วัตถุสัญลักษณ์แทนพระธรรมคำสอน.....	๕๖
	- “เครื่องกริยาบูชา”: ชื่อเครื่องประกอบพิธีกับธรรมหมวด บุญกริยาวัตถุ.....	๕๗
	- “หอบูชา”: พุทธคุณ ๕.....	๕๘
	๒) วัตถุสัญลักษณ์แทนเครื่องบูชาพระพุทธรเจ้า.....	๑๐๐
	- “พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม”.....	๑๐๐
	- “ประรูป”, “ประทีป”, “ธงช่อ”, “ธงไชย”.....	๑๐๓
	๒) วัตถุสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติ.....	๑๐๔
	- “หอบูชาเทวดา”: ที่ประทับของเทวดาในพิธีกรรม.....	๑๐๔
	- สายสัญญาณและน้ำมันต์: พลังของอำนาจเหนือธรรมชาติกับ การสร้างความศักดิ์สิทธิ์.....	๑๐๘

บทที่

๓) วัตถุประสงค์ลักษณะแทนความอุดมสมบูรณ์.....	๑๐๕
- ข้าว: ความอุดมสมบูรณ์ของอาชีพและอาหาร.....	๑๐๕
- “กระต๊อบข้าว”: ภาษนะใส่ข้าวสัญลักษณ์แทน.....	
ความอุดมสมบูรณ์.....	๑๑๐
- อุปกรณ์หาลา: ความอุดมสมบูรณ์ของการประมง.....	๑๑๑
๔.๒.๒ พฤติกรรมสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์.....	๑๑๑
๑) เสียงสวดคาถา: การติดต่อสื่อสารและการสร้างความศักดิ์สิทธิ์..	๑๑๑
๒) ตีกลอง ลั่นฆ้อง เป่าสังข์: ว่าด้วยเสียงดนตรีและการสร้าง	
ความขลังในพิธีกรรม.....	๑๑๓
๓) ร้อง เล่น เต้น ฟ้อน: ความสนุกสนานกับการสื่อความหมาย.....	๑๑๔
๕ สรุปลผลการวิจัยและอภิปรายผล.....	๑๑๖
๕.๑ สรุปลผลการวิจัย.....	๑๑๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๑๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๒
รายการอ้างอิง.....	๑๒๓
ภาคผนวก.....	๑๒๕
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๑๖๔

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑	แสดงพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นใน “งานบุญเดือนสาม”..... ๖๐
ตารางที่ ๒	เปรียบเทียบความเชื่อการสร้างนักษัตรลึงค์..... ๗๑
ตารางที่ ๓	แสดงเครื่องประกอบพิธีในงานบุญเปดหมั้นสี่พันขันธุ์..... ๗๓
ตารางที่ ๔	แสดงกลุ่มคนที่เข้าร่วมพิธีกรรม..... ๗๕
ตารางที่ ๕	แสดงมโนทัศน์การสร้างเครื่องประกอบพิธีจากตัวบทคัมภีร์ไบลาน..... ๘๗

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ ๑	“หอบูชา” ที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้น.....	๖๗
ภาพที่ ๒	“หอบูชาเทวดา”ที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้น.....	๖๘
ภาพที่ ๓	นกหัสดีลิงค์ใน “งานบุญเดือนสาม”.....	๗๐
ภาพที่ ๔	รูปหล่อของหลวงปู่ทองมา และอัฐิของหลวงปู่บนตัวนกหัสดีลิงค์.....	๗๑
ภาพที่ ๕	“ธงไชย” เครื่องประกอบพิธีที่ชาวบ้านท่าม่วงประดิษฐ์ขึ้น.....	๗๕
ภาพที่ ๖	“พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม”เครื่องประกอบพิธีที่ชาวบ้านประดิษฐ์ ขึ้นใหม่.....	๗๕
ภาพที่ ๗	“หอบูชาเทวดา”.....	๑๐๕